

Harmadik díjazott

PETRIK GÉZA

bibliográfus magyar nemzeti bibliográfiát megalapozó tevékenysége

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Hazánkban a XIX. század elejétől készültek olyan közreadott vagy csak kéziratként fennmaradt bibliográfiák, amelyeket szerzőik már a nemzeti értékek tudatos megőrzésének a szándékával állítottak össze. Ilyen volt Sándor István 1803-ban megjelent *Magyar Könyvesháza*, Toldy Ferencnek a harmincas—negyvenes években a *Tudománytár* című folyóiratban közölt jegyzékei. Voltak olyan könyvkereskedők is, akik üzleti jegyzékeikben nem csak boltjuk állományáról, hanem a magyarországi, illetve a magyar vonatkozású irodalom teljességéről kívánták a közönséget tájékoztatni. Közéjük tartozott az ötvenes években Magyar Mihály, akinek könyvjegyzékeit — a fennmaradás céljából — Demjén József könyvkereskedő, egybekötve, 1862-ben ismét megjelentette. Előszavában így indokolta az újraközlést: „A nemzeti irodalom sokkal szentebb, sokkal fontosabb egy népre nézve, mint sem hogy feleslegesnek tűnjön fel egy olyan munka, mely egy bizonyos időszakban megjelent irodalmi termékek teljes címeit, s egyéb, inkább külsőségeire vonatkozó felvilágosító kellékeit rendszeres összeállításba közli.” Ebben az időszakban azonban az ilyen jellegű összeállításokra még nem volt a szakmai köröknek igényük, a korai kísérletek elsorvadtak.

Csak a XIX. század utolsó harmadában teremtődtek meg a feltételek az elmúlt évszázadok nyomtatvány-örökségét magába foglaló, az ország szellemi produktumát hűen tükröző nemzeti bibliográfiáink létrejöttéhez. Az 1867-es politikai és gazdasági kiegyezést követően előtérbe kerülhettek a nemzeti tudományok: a történelem, az irodalom- és művészettörténet, a nyelvtudomány, a föld- és néprajz, a művészettörténet. A magyar nemzeti öntudatot ápoló s a külföldi tudományos törekvéseket ismerő fiatalabb tudósnemzedék ekkor kezdte meg az írott és nyomtatott források kritikai feldolgozását. Szükségessé vált tehát, hogy az egyes gyűjtemények kézirat-katalógusainak közreadása mellett a nyomtatásban megjelent nemzeti és nemzeti vonatkozású írásművek teljes körű regisztrálása és feltárása is megtörténjék a kutatás háttérének a biztosítása érdekében. A tudományos élet szereplői mellett a szabad iparrá vált könyvkiadói és könyvkereskedői körök, különösen pedig az antikváriusok is támogatták ezeket a törekvéseket. A hirtelen megnövekedett információigény kielégítésére indultak meg egyéni vállalkozásban, akadémiai, illetve könyvkereskedő-egyesületi támogatással a nemzeti bibliográfiát megalapozó munkálatok. Az elhivatottságot igénylő, lankadatlan szorgalmú gyűjtő- és szerkesztőmunkát végzők között a könyvtárosok, mint Szabó Károly, id. Szinnyi József, Hellebrant Árpád mellett ott találjuk a könyvkereskedő szakmából érkező Petrik Gézát is.

Petrik Géza 1845. október 3-án született a Pozsony vármegyei Alsószeleiben. A soproni evangélikus főtanodában kezdte meg gimnáziumi tanulmányait, de be sem fejezve az ötödik évfolyamot, könyvkereskedő-tanulónak állt. Hároméves soproni tanulóidejét letöltve, az ajánlólevelében életmódjában jól neveltnek és műveltnek, kötelezettségeiben igyekvőnek, üzleti feladatokban pedig szorgalmasnak és pontosnak jellemzett tizenkilenc éves segéd 1864-től a pesti Lauffer-féle könyvkereskedésben vállalt munkát. Egész életpályára kihatott, hogy ezekben az években éppen ez a cég végezte a magyar nyelvű újdonságok adatainak a rendszeres szolgáltatását a Bécsben megjelenő osztrák könyvkereskedői szaklap bibliográfiai rovata számára, s ebbe a tevékenységbe ő is bekapcsolódott. Karrierje is sikeresen alakult: 1869-ben megkezdhette önálló könyvkereskedői és kiadói működését. Három évvel később azonban, a vele üzleti kapcsolatban álló könyvkereskedő társainak a csődbejutása megrendítette az ő anyagi helyzetét is, ezért újdonság-kereskedését felszámolva antikvárius lett. Sok régi könyv fordult meg a kezében, s eközben fokozottan érzekelte a régebben megjelent hazai könyvek pontos és teljességre törekvő jegyzékének a hiányát. Mindez arra ösztönözte, hogy a Lauffer-cégnél megkezdett bibliográfiai gyűjtését kiegészítse a Nemzeti Múzeum könyvtára (a mai Országos Széchényi Könyvtár) anyagával, továbbá egyéb könyvészeti források adataival. A *Magyar könyvészet 1860—1875* című munkája kiadásának a költségeit a Magyar Könyvkereskedők Egylete elvállalta, a részletekben kinyomtatott mű 1885-ben vált teljes köteté. A bibliográfia betűrendben közli a címben megjelölt években Magyarországon, magyar nyelven megjelent kiadványokat. A nevezetesebb folyóiratoknál, évkönyveknél és egyéb gyűjteményes munkáknál a bennük található tanulmányok szerzőit és címeit is leírta. Petrik ezzel nemzetközi szempontból is egyedülállóan új és hasznos módszert alakított ki, mivel a mutatók segítségével egy forrásból volt visszakereshető az adott korszak könyv- és folyóiratanyaga. ...”célom csak az volt — írja az előszóban — hogy ha már egyszer elkészítettem, vegyék is hasznát kartársaim. Mindamellet hiszem, hogy hiányai dacára nemcsak a magyar könyvkereskedelemnek nyújtottam használható kézikönyvet, de szaktudósoknak és könyvtáraknak is jó szolgálatot teend.”

A kötet jó alapot szolgáltatott ahhoz, hogy a vallás-és közoktatásügyi miniszter megbízza szerkesztőjét Szabó Károly: *Régi magyar könyvtár* című munkájának a folytatására, vagyis az 1712-től 1860-ig terjedő időszak könyvészetének az összeállítására. Petrik Géza olyan feladatot vállalt el ezzel (és teljesített), amelyet manapság csak jól összeszokott szerkesztői gárda merne föl vállalni. Hetvenötödik születésnapján így emlékezett vissza életének erre az időszakára: „12 esztendeig dolgoztam ezen a munkán. Ezidő alatt megtagadva magamtól minden szórakozást, naponként 18 órát szántam munkára, s 4 órát alvásra. Kivétel volt vasárnap és ünnepnap előtt való éjjel: akkor 5 órai alvást engedtem meg magamnak. Magam írtam minden betűt, az eleitől az utolsóig. Magam nyomtattam ki a munkát, magam szerveztem a terjesztést, magam végeztem az expedíciót, magam az incassót, mert kiadóink közt nem

akadt egy sem, aki vállalkozni mert volna erre a — szerintük — »őrült« spekulációra.” A megfeszített munkatempó eredményt hozott: életművének kiemelkedő produktuma lett a *Magyarország bibliographiája 1712—1860* című, 1888 és 1897 között megjelent négykötetes munka, amely a hazánkban bármely nyelven, a külföldön magyar nyelven vagy valamilyen magyar vonatkozással bíró művek leírásait tartalmazza. Címleírásai minden lényeges adatra kitérnek, megjelölik a művek nagy részénél a lelőhelyet is. A könyvtörténettel foglalkozók számára igen értékesek az egyes kiadásokra vagy példányokra vonatkozó megjegyzések. A könyveken kívül a zeneművek és a térképek is a gyűjtőkörébe tartoznak, s mivel a gyűjteményes munkákat, a jelentősebb folyóiratokat, az évkönyveket és az iskolai értesítőket ezúttal is analitikusan tárja föl, ezért a nemzeti bibliográfia fogalomköre, továbbá a gyűjtőkörbe tartozó dokumentumtípusok szempontjából ismét előzmény nélküli, egyedülálló bibliográfiai alkotás született.

Az 1712—1860-as könyvészet munkálatainak megkezdésével egy időben visszatér az üzleti életbe. Antikváriumot nyit, majd más cégek üzletvezetését vállalja el, egy ideig a Pallas kiadóhivatalának főnöke, a *Pallas nagy lexikona* munkatársa, ezt követően könyvkereskedői szaklapok szerkesztője lesz. A szakmai közéletben is részt vesz: 1899-ben a Magyar Könyvkereskedők Egylete választmányának a póttagjává, majd az egylet könyvtárnokává, 1901—1902 között pedig az egylet titkárává választják.

Közben nem hagyott föl a nemzeti bibliográfiák készítésével sem. Bár az 1876—1885. évek szerkesztésére Kiszlingstein Sándor, esztergomi könyvkereskedő kapott megbízást a könyvkereskedő egylettől, a következő tizenöt év magyar nyelvű könyveinek, térképeinek, atlaszainak, valamint folyóiratainak bibliográfiai összeállításával 1900-ban már ismét Petriket bízta meg az egylet. Gyűjtő- és szerkesztőmunkájában Gutmann Mór, Horváth Imre, Naményi Lajos és Székely Dávid segítette. A *Magyar könyvészet 1886—1900* címet viselő két kötet az Akadémia anyagi támogatásával jelent meg, a Petriktől megszokott igényes szerkesztésben, bár a gyűjteményes munkák, valamint a folyóiratok tartalmának a feltárására most nem került sor.

Hasonló gyűjtőkörrel készült az 1915-től füzetekben megjelenő következő, 1901 és 1910 közötti könyvészeti ciklus is, de ebben újból föltárásra kerültek a tudományos folyóiratok cikkei, Iza János segítségével. Az Akadémia most is támogatta a munka kiadását, azonban a könyvkereskedő egylet nehéz gazdasági helyzete, a háborús viszonyok miatti papírhány, s nem utolsósorban a már több mint hetvenéves Petrik betegsége is hátráltatta a munka folyamatát. Hiába dolgozott még a betegágyában is, s hiába segített munkájában Margit leánya, már nem érte meg a *Magyar könyvészet 1901—1910* című bibliográfia teljes megjelenését: 1925. augusztus 27-én elhunyt. (A betűrend L—Z részét Barcza Imre rendezte sajtó alá.)

Petrik Gézában a magyar nemzeti bibliográfia egyik megteremtőjét tiszteljük. Könyvkereskedőből a nemzet bibliográfusává vált

személyéről és munkásságáról születésének 150. évfordulóján, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Bibliográfiai Szekciója, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete szervezésében megrendezett emlékülésen hangzottak el méltató előadások. Teljesítménye egyedülálló: az 1712 és 1910 közötti több mint kétszáz év magyar és magyar vonatkozású nyomtatott kulturális örökségének nagy részét ő regisztrálta, rendszerezte és adta közre. Neve már életében fogalommá vált a szakmai körökben, hiszen aki a XVIII. vagy a XIX. század Magyarországaival kívánt foglalkozni, a nyomtatott források kutatásakor szinte kizárólag az ő bibliográfiáihoz, a „Petrikek”-hez fordulhatott. Az utókor számára nélkülözhetetlen voltukat bizonyítja az, hogy 1968–69-ben hasonló kiadásban újra megjelentek az 1712-től 1920-ig tartó időszakra vonatkozó nemzeti bibliográfiák, melyeknek többségét Petrik Géza szerkesztette. Az Országos Széchényi Könyvtár az eredeti köteteket továbbszámozva adta közre a XVIII. századi nyomtatványok pótlásait, nyomda- és kiadástörténeti mutatóit, a közelmúltban pedig a több, mint két évszázadra vonatkozó teljes anyag CD-ROM-on is megjelent. Petrik Géza címleírásai tehát digitalizált változatban szolgálják tovább a magyar kulturális örökség dokumentumainak a feltárását, beépülve a közeljövőben a nemzeti könyvtár bibliográfiai adatbázisába.

Kégli Ferenc

könyvtáros, az Országos Széchényi Könyvtár

osztályvezetője

Életrajz

Petrik Géza (*1845. október 3. Alsószelei, +1925. augusztus 27. Bp.) bibliográfus, könyvkereskedő. 1856-tól a soproni evangélikus gimnáziumban tanul, de nem fejezi be: 1861-től a soproni Seyring és Hennieke cégnél könyvkereskedő tanonc. 1964-től a pesti Lauffer Vilmos Váci utcai könyvkereskedésében dolgozik. 1868-tól az Osterlamm-féle könyvkereskedés vezetője, 1969-től tulajdonosa. 1872-nem csődbe megy, áttér az antikvár könyvkereskedésre. 1879-ben felszámolja üzletét, ezután rendszeres bibliográfiai gyűjtőmunkát végez. 1887-től Dobrowsy Ákos antikváriumának, 1889-től Russ Károly könyvkereskedésének és antikváriumának vezetője 1891-től a Pallas Kiadóhivatalának vezetője. 1895-1905: a Könyves Kálmán Magyar Irodalmi és Könyvkereskedési Rt. Részletfizetési osztályának vezetője, 1905-197: a Luther Társaság könyvesboltját vezeti. A *Pallas Nagy Lexikon*ába ő írja a könyvésztől és könyvkereskedéssel foglalkozó szócikkeket.